

Magyar Ifjúság 2012 – Tanulmánykötet Szerk. Székely Levente, 2013, Kutatópont

A recenzált kötet a negyedik magyarországi nagymintás ifjúságkutatás eredménye, amely 2012-ben zajlott. Ez sorrendben a második kötet, amely a nagymintás adatokat dolgozza fel. Az első egy gyorsjelentés volt (*10 kérdés az ifjúságról – Magyar Ifjúság 2012*, szerk. Székely Levente), amelyben a szerzők tíz kérdéson keresztül mutatják be a magyar ifjúságot. A második *Magyar ifjúság 2012 – Tanulmánykötet* (szerk. Székely Levente) szintén tíz fejezetre tagolódik és tizenkét tematikus írást tartalmaz. A harmadik kötetben (*Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012*, szerk. Nagy Ádám–Székely Levente) szintén tizenkét tanulmányt olvashatunk, amelyek mindegyike – a szerzők szavaival élve – egy gondolati ringlispil, egyfajta kutatói jutalomjáték. Ebben a kötetben a fiatalokat érintő témák mélyebb elemzéseiről olvashatunk, mint például az új „csendes generáció” hipotézisének vizsgálatáról, vagy a fiatalok kulturális kasztrendszeréről, azaz kulturális aktivitásáról. Egy további kötet a fiatalok regionális elemzésére vállalkozik (*Harmadrészt – Magyar Ifjúság 2012. Regionális helyzetelemzések*, szerk. Nagy Ádám–Székely Levente¹), és Magyarország hét statisztikai régiójára, a megyékre és településekre lebontva mutatja be a fiatalok élethelyzetét. Megemlítjük, hogy a „Magyar Ifjúság 2012” felmérés során nyolcezer 15–19 éves fiatalot kérdeztek meg egy közel 70 perces kérdőívvel.

A jelen írásban tehát a második kötetet – a *Magyar ifjúság 2012 – Tanulmánykötet* – mutatjuk be. A teljesség kedvéért azonban fontosnak tartottuk megemlíteni az egyéb írásokat is, hogy ki-ki az érdeklődésének megfelelően választhasson további olvasnivalót.

A tanulmánykötet első fejezete egy részletes demográfiai bemutatással kezdődik (családi állapot, gyermekvállalási kedv, gazdasági aktivitás, egzisztencia). Domokos Tamás leíró statisztikai jellemzőkkel mutatja be – nem csupán gyorsjelentésszerű adatközléssel – a magyar ifjúság demográfiai helyzetét, és ezt népesedésméleti kontextusba helyezi. Két fő elméleti keretet tárgyal: a felnőttkorba való átmenet lépcsőit, illetve a második demográfiai átmenetet. A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy megjelent két olyan demográfiai esemény, ami értékválasztáshoz kapcsolható: az akaratlagos gyermektelenség, illetve a vállalt egyedüllét, ami módosítja a posztadoleszcencia konceptuális keretét. A fiatalok felnőtté válásának hagyományos útjai módosulnak, a mintaátadás iránya is megváltozik – az egyirányú felnőtt-fiatal mintaátadás kétirányúvá, azaz felnőtt-fiatal és fiatal-felnőtt mintaátadássá alakul –, így alapvetően különböző életstratégiák mentén, egyéni megoldásokkal alakítják a fiatalok életpályájukat.

A következő tanulmányt az első folytatásaként vagy kiegészítéseként is értelmezhetjük. Nagy Ádám azt vizsgálja meg, hogy a Magyar Ifjúság 2012 célcsoportja mennyire írja le azt a csoportot amelyet *ifjúságnak* nevezünk. Felveti azt a kérdés, hogy ha nem az életkor, akkor milyen más kritériumok alapján sorolunk valakit az ifjúsági korosztályhoz. Egy következő kérdés az, hogy milyen méréssel jellemezhetjük jobban napjaink fiataljait: életkorra alapuló vagy egyéni érettségre alapuló mérési módszerrel. Az ifjúságügy modell – eltérően a hagyományos statisztikai modelltől – nem korosztályi kategóriákban, hanem az egyén életútja alapján fogalmazza meg az

1 Mindegyik tanulmánykötet olvasható a világhálón.

ifjúság fogalmát. Következtetései arra utalnak, hogy bár az életkor jellemző tényező, a fiatalok csak 50-60 százalékanak helyzete konzisztens, és a különböző érettségi dimenziók alapján az egyes csoportok illeszkedése meglehetősen különböző, vagyis kissé eltolódott a szociológiai érés a statisztika által használt életkori kategóriától.

A következő fejezet a családalapítás és a gyermekvállalás alapvető mutatóival és motivációival foglalkozik. A szerző beszámol az egységes párkapcsolati mintázat megváltozásáról, ami az 1970-es években kezdett megváltozni a nyugat-európai országokban, vagyis csökkent a házassági kedv, kitolódott az életkor, illetve a családalapítási forma elvesztette jelentőségét, helyette az élettársi kapcsolat hódított teret. A fiatalok döntő többsége 15–29 éves kor között nőtlen, illetve hajadon, de a nők még mindig nagyobb arányban és hamarabb házasodnak, mint a férfiak. A gyerekvállalási szokások alakulása szorosan követi a családalapítási kedv görbáját, így talán nem meglepő, hogy a megkérdezett fiatalok 85 százalékanak még nem született gyermeke. Bár a családalapítás és gyerekvállalás egyre inkább eltolódik, a fiatalok többsége mégis fontosnak tartja a házasságot és jövőterveikben a gyerekvállalás is jelen van – főleg a hagyományos kétygyerekes családmodell van jelen elképzelésükben.

A harmadik fejezet egy oktatási helyzetkép, amelyet a szerző úgy jellemez mint egy kimerevített pillanatfotót, mert egy kissé ahhoz hasonló, mint amikor egy mozgó tárgyról éles képet próbálunk készíteni, ugyanis a fiatalok iskolai életútja állandóan változik. Az eddigi kutatások alapján az oktatási expanzió felfele ívelt, viszont jelen kutatás adatai alapján ez a tendencia megtörni látszik, ugyanis az elmúlt négy év alatt az oktatásban részt vevők aránya 3 százalékkal csökkent. A tanulmány első része ezt az úgynevezett kimerevített helyzetképet szemlélteti, amelyen azt láthatjuk, hogy az általános iskola befejezése immár természetessé vált a fiatalok körében. Továbbá a fiatalok többsége (70 százaléka) érettségit adó iskolában kezdte el tanulmányait, és közel ennyien meg is szerzik a diplomát, de ugyanakkor minden huszonötödik fiatal kimarad a középfokú oktatásból. A felsőoktatásból lemorzsolódottakról nem kapunk információt a jelen kutatás alapján. A tanulmány második része a társadalmi háttér és az iskolai életút összefüggéseit vizsgálja. A szerző szerint a Magyar Ifjúság 2012 adatai is igazolják a származás és az iskolai egyenlőtlenség erős összefüggéseit, ugyanis minden szelekciós lépcsőben érvényesül a kedvezőtlen családi háttérük le-, illetve kimaradása. Bár a szelekciós hatás gyengül a képzési szinteken felfele haladva, ez mégis inkább a korai erőteljes szelekcióval magyarázható, melynek következtében egyre homogénebb csoport kerül a felsőbb szintekre. A tanulmány végül kitér azokra az atipikus esetekre, amelyekkel a társadalmi hierarchia végén találkozhatunk. A kedvezőtlen családi háttérrel rendelkező, de jól teljesítő fiatalokat *sebezhetetlenek* nevezi a szakirodalom, a másik atipikus csoport a *védtelenek* csoportja, akik kedvező családi háttérrel rendelkeznek, mégis sikertelennek mondható az iskolai életútjuk.

A negyedik fejezet a fiatalok munkaerő-piaci helyzetképe. A szerző egy komparatív dimenzióban értelmezi az elmúlt négy évet, a 2012-es vizsgálat eredményeit elsősorban a 2008-ban végzett ifjúságkutatás eredményeivel együtt értelmezi. Először egy általános munkaerő-piaci helyzetképet vázol fel, majd az aktuális munkahely jellemzőit veszi számba. A vizsgálat idején a fiatalok 40 százaléka dolgozott valamilyen formában, ezek 90 százaléka alkalmazott, a fennmaradó 10 százalék nagyobb részt vállalkozó, kisebb részt pedig alkalmi munkás. A fiatalok 10 százaléka volt munkanélküli a lekérdezéskor, míg 2008-ban csak 7 százalék, illetve a fiatalok 15 százaléka éppen munkát keresett. A munkanélküliség magas aránya nemcsak az alacsony képzettségű, hátrányos helyzetű fiatalokra jellemző, ugyanis az adatok azt jelzik, hogy mára már a diploma sem nyújt védelmet a munkanélküliségtől, viszont az adatok azt is alátámasztják, hogy minél alacsonyabb egy fiatal képzettsége, annál kedvezőtlenebb a munkaerő-piaci helyzete.

A következő fejezetben az ifjúság mobilitásáról, lehetőségeiről és jövőterveiről olvashatunk. A szerző a migrációs statisztikák problematikájának felvázolása után röviden összefoglalja a korábbi migrációs kutatások eredményeit, és ezt követően a fiatalok mobilitási attitűdjeire, illetve motivációira koncentrál. A tanulmányból kiderül, hogy szinte minden második 15–29 éves fiatal hajlandó lenne elhagyni az országot, munkavállalás vagy tanulás céljából – a korosztály 10 százalékát foglalkoztatja a külföldi tanulás lehetősége. Talán még érdemes megjegyezni, hogy 12 százalékuk akár végleges letelepedést is el tud képzelni. Szignifikáns összefüggést mutattak ki a külföldi mobilitási hajlandóság és a nem, az életkor, a család anyagi helyzete, a családi állapot és az iskolai végzettség között. Minél fiatalabb valaki, nőtlen vagy hajadon, nincsen gyermeke, jobb anyagi helyzetben van és már van külföldi munkatapasztalata, annál nagyobb mértékben tervezi, hogy elhagyja az országot hosszabb-rövidebb időre, ha erre lehetőség adódik. A mobilitási ösztönzők közül a fiatalokban elsőként a jobb megélhetési igény fogalmazódik meg, illetve a nyelvtanulás és tapasztalatszerzés. A továbbiakban még olvashatunk a belföldi mobilitás és igazás hajlandóságáról és a fiatalok jövőterveiről.

A szerzők külön fejezetet szánnak a fiatalok kockázati magatartásának és háttértényezőinek, amelyben a káros szenvedélyekről (dohányzás, alkoholfogyasztás, drogfogyasztás és öngyilkossági „magatartásról”) írnak. Röviden összefoglalva a fiatalok kockázati magatartásával kapcsolatos eredményeket, a szerzők azt mondják, hogy bár az Ifjúság 2008 kutatás eredményeihez viszonyítva javulás mutatható ki bizonyos területeken, mégis elég magasak a káros szenvedélyekre jellemző értékek. A fiatalok körében 10 százalékkal nőtt azok aránya, akik soha nem dohányoztak, ugyanakkor a fiatalok 27 százaléka napi rendszerességgel dohányzik. Továbbá, kissé csökkent azoknak az aránya is, akik kipróbáltak valamilyen kábítószerrel. A kockázati magatartások háttértényezőinek felderítésére is kísérletet tesznek a szerzők, és bár ok-okozati összefüggések megállapítására nincs lehetőségük, mégis kiemelnek néhány kockázati faktort, ami az adott viselkedésforma előfordulásában szerepet játszik. A 14 éves kor előtti negatív életesemények – a szülők korai elvesztése, a válás, és az ezzel együtt járó bizonytalan családi háttér, a negatív szülői minta – minden esetben növelik a káros magatartásformák esélyeit. Ugyanakkor a fiatalok „sebezhetősége” összefügg azzal is, hogy életükben egyre nagyobb szerepet játszik a szabadidő és a fogyasztás. Míg a kapitalizmust a szűkösség, a korlátozott lehetőségek határozták meg, a bőség társadalmát a tág lehetőségek és az élmények keresése jellemzi. A fogyasztóipar kiépülésével megváltoznak a fiatalokat érintő hatások és kihívások, a fokozódó verseny és a korai önállósodás jelentősen megnöveli a fiatalok veszélyeztetettségét.

A szabadidő tereiről és térhódításáról a hetedik fejezetben olvashatunk. A szerző fogalmi tisztázással kezdi írását, és felhívja a figyelmet arra, hogy meg kell különböztessünk mennyiségi és minőségi időt, ugyanis felméréseink gyakran csak a mennyiségi időre vonatkoznak. Azt mondja, hogy a korábbi adatokhoz viszonyítva csak részben módosult a fiatalok szabadidő eltöltésének struktúrája, a szabadidő legfontosabb színtere továbbra is az otthon maradt. Ezzel szemben a szabadidős tevékenységekben mérhető változásnak lehetünk tanúi, ugyanis egyre nagyobb teret hódít az internet, amellyel egyidőben visszaszorult a zenehallgatás, az olvasás és a tévénézés. Kulturális tevékenységeket még kevésbé végeznek a fiatalok, a megkérdezettek több mint fele soha nem látogatott el a magas kultúra tereibe, például színházba, múzeumba vagy hangversenyre. A szabadidő céltalansága jobban jellemzi a rossz anyagi körülmények között élőket, illetve az alacsonyabb iskolai végzettségűeket, de ugyanakkor úgy tűnik, hogy a fiatalok szemléletében a szabadidő eltöltése inkább egy passzív tevékenység folytatása, mintsem egy megtervezett aktív időtöltés.

Egy további tanulmány, ami szorosan kapcsolódik a szabadidő eltöltési módozatokhoz, a sportolási szokásokról, illetve stagnáló mozgásterекről számol be. A fiatalok sportolási részvételére vonatkozóan a korábbi vizsgálatokhoz képest 4 százalékos részvételi arány csökkenése figyelhető meg, ami az európai sportolási arányokhoz viszonyítva alacsony, viszont magyarországi viszonylatban stagnálás jeleként értelmezhető. A sportolási szokások csökkenő tendenciája különösen a nők körében figyelhető meg, illetve azt láthatjuk, hogy az iskolai végzettség ebben az esetben is differenciál, vagyis a magasabban képzettek körében magasabb a sportolási arány.

A már korábbi fejezetek arra utaló gondolatai, hogy napjaink fiataljai a „képernyők társadalmában” szocializálódnak, most a hetedik fejezetben teljesedik ki, ahol a fiatalok médiafogyasztásáról, médiahasználati trendjeiről szerezhetünk tudomást. Előzőekben olvashattuk, hogy a fiatalok szabadidő-eltöltésében legfontosabb szerepe a médiának, ezen belül a számítógépnek, internetnek van. A felmérésből kiderül, hogy a számítógéppel való ellátottság bővülése kisebb ütemű a korábbi vizsgálatokhoz képest, illetve a számítógépet használó fiatalok arányának a stagnálása jellemző, ami részben azzal magyarázható, hogy a mobiltelefonok is egyre inkább ellátnak olyan funkciókat, amelyeket korábban csak a számítógép tudott. A mobilkommunikációban megjelenő ingyenes információcsere széles körű elterjedésével az internetezés és a mobiltelefonon végzett tevékenységek átstrukturálódtak. A közösségi média központi helyet foglal el a fiatalok életében, az ifjúság közel 70 százaléka tagja valamilyen kapcsolatépítő portálnak, többnyire a Facebooknak, és túlnyomó többségük (63 százalék) naponta legalább egyszer ellátogat erre az oldalra. A legújabb felmérések szerint (Socialbakers kutatása alapján) a fiatalok közül többen háttér fordítottak a Facebooknak, de ez a trend a magyarországi adatokon 2012-ben még nem érzékelhető. A szerző kifejti, hogy létezik a fiatalok körében egy nagyon szűk csoport (7 százalék), akik nem rendelkeznek semmilyen „digitális kütyüvel”, akik élethelyzetükből adódóan képtelenek az információs társadalmon belüli mobilitásra.

A tanulmánykötet utolsó fejezete a civil és közéleti aktivitást tárgyalja. A fiatalok társadalmi közérzete és a politikához való viszonya inkább pesszimizmusra utalnak, a fiatalok rendkívül negatívan értékelik a makrogazdasági folyamatokat. A korábbi kutatások és a jelenlegi adatok is azt igazolják, hogy a fiatalok politikai érdeklődése és aktivitása rendkívül alacsony, közel 60 százalékukat egyáltalán nem érdekli a politika, illetve alig 2 százalékukra jellemző a politika iránti fokozott érdeklődés. Már korábbi tanulmányok is igazolták a civil szervezetek fejlődési anomáliáit, kiüresedését a rendszerváltást követően, és ez a felnőtt társadalomra jellemző politikai életből való kivonulás a fiatalok esetében is érvényesül. A tanulmányban még olvashatunk a politikai szocializációhoz kapcsolódóan a szülők mintaadó szerepéről, vagyis arról, hogy a fiatalok hogyan viszonyulnak a szüleik értékrendjéhez, nézeteihez. A szerző következtetései szerint a felmérés adatai a fiatalok dezintegrációjára, magukra hagyatottságára és növekvő elidegenedésére utalnak. A fiatalok vallásgyakorlatáról az utolsó tanulmány ír, amely szerint az egyház tanítását követő vallásosság a fiatalok csak egy kisebb csoportjára jellemző, sőt, a vallásukat nem egyházi keretek között megélők aránya is csökkent. Ennek okait a szerző abban látja, hogy a korosztály szüleinek generációja döntő részben abban a korszakban szocializálódott, amelyet a vallás hanyatlása jellemezett, és ezt még az egyházi iskolák szocializációs tere is csak kis mértékben tudja pótolni.

Végezetül úgy gondoljuk, hogy a szerzők elérték céljukat, ugyanis sikerült olvasmányos formában egy átfogó képet nyújtani a magyar fiatalok élethelyzetéről. A kötet rendkívül gondosan szerkesztett, több ember igényes munkája. Összefoglalásképpen azt mondhatjuk, hogy a rendszerváltással beköszönő társadalmi átalakulásokkal megváltozik a fiatalok viszonyrendszere, az ifjúsági életszakasz meghosszabbodik, jelentősen kitolódik a tanulmányi idejük, amivel egyidőben megnő az autonómiájuk, szabadságuk, de ugyanakkor a kockázatvállalásuk is felerősödik.